

Muziekgeschiedenis vanaf Griekse oudheid (9)

Eigentijdse klassieke muziek

door Imke Jelle van Dam

Begin 2017 is een serie over de westerse muziekgeschiedenis van start gegaan, waarin in negen delen de periode vanaf 500 jaar voor Christus tot heden wordt behandeld. Enerzijds is geput uit **internetpagina's en studieboeken. Waar mogelijk is de tekst aangevuld met inzichten vanuit de geesteswetenschap, die door Rudolf Steiner in zijn voordrachten naar voren zijn gebracht. Het is voor mij een spannende zoektocht, geïnspireerd door het werk van Marc van Delft, die ook bij dit project is betrokken. In deze krant afsluitend deel negen van de serie. Ter aanvulling heb ik op internet pagina's ingericht met biografieën van componisten en worden vele muziekvoorbeelden gegeven, die op YouTube te vinden zijn. Op deze wijze komt de muziekgeschiedenis echt tot leven! De link is:**

www.euritmie.nl/muziekgeschiedenis

Wikipedia

Eigentijdse klassieke muziek is klassieke muziek die gecomponeerd is na 1975. Deze periode wordt ook wel postmodern genoemd en heeft vaak overlap met andere eigentijdse kunstmuziek (ook wel hedendaagse muziek genoemd, alle muziek die gemaakt is vanaf 1900). Na het modernisme ontwikkelde de moderne klassieke muziek zich onder invloed van diverse muziekstijlen en werkmethoden. Voorbeelden zijn: Cross-overs, Elektroakoestische muziek, Elektronische muziek, Experimentele muziek, Improvisatie, Jazz, Microtonale muziek, Minimalisme, Rock en Wereldmuziek. Tevens zijn de computer en opname-apparatuur belangrijke nieuwe media die voor nieuwe stijlvormen zorgen.

Een kleine greep uit genoemde componisten: Luciano Berio, Pierre Boulez, John Cage, Philip Glass, Henryk Górecki, Sofia Goebaidoelina, György Kurtág, György Ligeti, Olivier Messiaen, Arvo Pärt, Krzysztof Penderecki, Steve Reich, Alfred Schnittke, Karlheinz Stockhausen, John Williams en Frank Zappa. Enkele genoemde Nederlandse componisten zijn: Michel van der Aa, Louis Andriessen, Henk Badings, Simeon ten Holt, Hans Kox, Ton de Leeuw, Daan Manneke, Misha Mengelberg, Theo Loevendie, Peter Schat en Jacob ter Veldhuis.

Interview met Marc van Delft

In het vorige hoofdstuk 'Tweede helft twintigste eeuw' beschreef je in de laatste paragraaf: "In de 20e eeuw gaat de mensheid 'over de drempel' en gaan 'de poorten van de hel open'. Men komt het beest 666 tegen uit de Openbaringen... Apocalyptische tijden breken aan, nazidom, stalinisme, de 2e wereldoorlog t/m de atoombom op Hiroshima. Dat

drukt de moderne kunst en – muziek ook uit. Maar de mensheid moet door deze crisis heen om daarna Christus, het hoger zelf en de verlichting te kunnen bereiken, wat zich o.a. uitdrukt in de nieuwe devotie en de inkeer en de meditatieve spiritualiteit van 'de nieuwe Eenvoud' van Arvo Pärt (e.a.)." We zijn nu zo'n 40 jaar verder. Kun je een schets geven van de ontwikkelingen in de afgelopen periode tot heden?

Het algemene grote overzicht dat ik voor het vorige nummer schreef geldt voor de hele periode van de 20e eeuw tot en met nu. Voor de afgelopen 40 jaar kan ik alleen maar zeggen dat de geschetste ontwikkelingen op dezelfde manier verder zijn gegaan.

Mijn indruk is dat de extreme experimentele periode van de jaren 50-60-70 van de Darmstadt-school van de 'piep-kraak-knor'-muziek voorbij is en na 1980 door de invloed van het Neo-liberalisme, waardoor subsidie voor kunst en cultuur sterk verminderde, in Nederland de helft van de symfonieorkesten is verdwenen, en heel veel ensembles voor moderne muziek zijn wegbezuinigd en zelfs Donemus, de uitgever voor moderne Nederlandse muziek is wegbezuinigd en verplicht werd een commercieel bedrijf te worden, dat daardoor eerder weer meer het commerciële en conservatieve element de overhand heeft gekregen.

Met andere woorden: de periode vanaf 1980 is een duistere, conservatieve periode, waarbij het neoliberalisme zorgde voor een afbraak van cultuur, en vooral van gesubsidieerde modernistische cultuur. Als je vroeger bijvoorbeeld wilde dat een werk van je werd uitgegeven bij Donemus, dan was er een commissie die ging kijken of je werk wel 'origineel' genoeg was. Nu moet je als componist alles zelf betalen en kijken ze niet meer naar kwaliteit of 'originaliteit'. Dus ook muziek in bijvoorbeeld 19e eeuwse stijl kan daar worden uitgegeven.

Het is ook steeds moeilijker geworden om nog betaalde opdrachten te krijgen voor het componeren van nieuwe muziek. Überhaupt is het door de digitalisering voor kunstenaars steeds moeilijker geworden om nog geld te verdienen met hun werk. Want de mensen verwachten dat alles gratis op het internet staat. Het aanbod is zo groot dat als ze ergens voor moeten betalen ze gewoon ergens anders gaan kijken. Iedereen kan zomaar alles op internet zetten, dus er is geen commissie die kijkt of iets kwaliteit genoeg heeft voordat het op internet komt, dus ook alles wat slecht, ongeïnspireerd, stupide en amateuristisch is, vindt daar een plek. Alles is een grote grijze massa geworden waardoor kunst van grote zeggingskracht niet meer boven het maai-veld uit kan komen. Iedereen meent maar dat ie zelf ook een kunstenaar is en zet het op internet. Daarom lijkt het wel of de tijd van 'de grote kunstenaar' voorbij is. Het is nu niet eens meer 'kunst voor het

volk' maar vooral 'kunst door het volk' geworden. Daarmee zijn we in het tijdperk van de 21e eeuw gekomen waarbij de dominerende kunstvorm niet meer schilderkunst, muziek of literatuur is, maar de mens zelf is het kunstwerk geworden. Het tijdperk van de levens- of karmakunst is aangebroken. Programma's zoals *Big Brother* en reality-programma's geven de toon aan, met vooral mooie jonge mensen en hun banale avonturen, zodat de televisie een groot pornocircus is geworden.

Door het neoliberalisme en de commercialisering werd de subsidie op orkesten steeds minder en werden ze verplicht commerciële, conservatieve programma's te gaan spelen. Vroeger was bijvoorbeeld het *Residentie Orkest* beroemd vanwege de zeer moderne en gewaagde programmering. Dit begon met Hans de Roo en werd voortgezet door Veenstra. In de Nieuwe Kerk in Den Haag had je dan bijvoorbeeld de interessante VANUIT-concertseries, zoals Vanuit Webern, Vanuit Schönberg, Vanuit Janáček, etc. Dat soort dingen doet het RO niet meer en na de laatste VVD-bezuinigingsronde is het orkest zelfs zodanig verkleind dat ze niet meer de grote werken van allure kunnen spelen zoals de *Sacre* van Strawinsky, *Daphnis et Chloé* van Ravel, Mahler- en Brucknersymfonieën, etc.

In de euritmie zie je bijvoorbeeld dat Werner Barfod met het Nederlands Eurhythmie Ensemble in de jaren 70-80 met grote programma's tournees maakte door Nederland en Duitsland en je had de grote gezelschappen uit Stuttgart en Dornach die voorstellingen en tournees van allure gaven. Tegenwoordig heb je een aantal kleine gezelschapjes die moeizaam en met veel amateurs proberen nog iets voor elkaar te brengen. Voor de *Academie voor Eurhythmie* was steeds minder belangstelling zodat de eens onder Werner Barfod bloeiende euritmieschool uit de Riouwstraat in Den Haag weg moest, en zich moeizaam in de leerfabriek in Leiden probeert staande te houden.

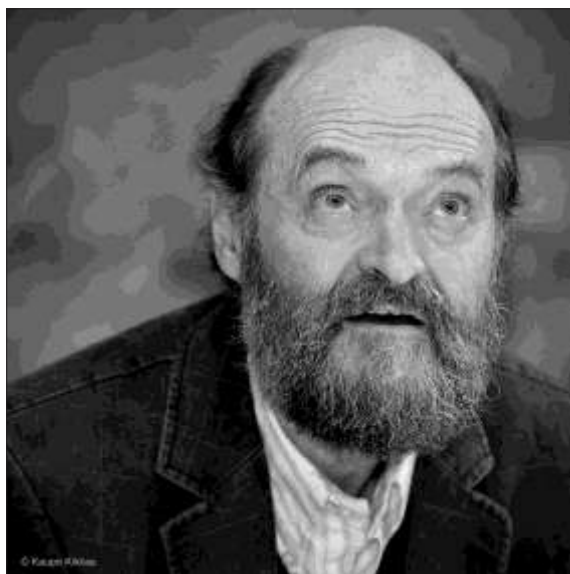
Mijn theorie is dat er sinds 1413 (het begin van het tijdperk van de bewustzijnsziel en van de Renaissance) per eeuw steeds periodes van 33 1/3 jaar zijn waarbij er iedere eeuw rond -13 meestal een bepaalde nieuwe kunstperiode aan- of doorbreekt en waarbij heel vaak, maar niet altijd, de periode 80-13 een enorme, vernieuwende en ook spirituele bloeiperiode is, afgewisseld met 33-jaars periodes die enorm duister en conservatief zijn.

Een nieuwe eeuw begint altijd tussen -10 en -20. Zo hadden we de volgende kunstperiodes, in mijn theorie steeds een ander planetenkarakter:

- 15e eeuw - Laatgotiek/Vroegrenaissance (Saturnus/Aarde)
- 16e eeuw - Renaissance (Jupiter)
- 17e eeuw - Barok (Mars, maar ook Jupiter en Maan-water)

- 18e eeuw - Classicisme/verlichting (Zon, maar ook Mercurius/lucht)
- 19e eeuw - Romantiek (Venus+vuur...)
- 20e eeuw - Modernisme (Mercurius)
- 21e eeuw - Postmodernisme (Maan)

(zie voor het vervolg van het interview op pagina 14)

Arvo Pärt (1935 –)

Arvo Pärt is een Estse componist. Hij geldt als een van de belangrijkste hedendaagse componisten van sacrale muziek. Zijn eerste composities, waarin invloeden te horen zijn van Bartók, Prokofjev en Sjostakovitsj, dateren uit zijn studietijd. Voor zijn eerste orkestrale compositie, genaamd *Necrolog*, gebruikte hij de twaalftoonteknik van Arnold Schönberg. Pärt experimenteerde met diverse compositietechnieken en schreef aanvankelijk vooral seriële muziek. Hij raakte in een spirituele en professionele crisis, bestudeerde gregoriaanse muziek en de polyfonie in de Renaissance. Hij trad toe tot de Russisch-orthodoxe Kerk. In 1968 componeerde hij *Credo* voor piano, koor en orkest. Daarna trok hij zich een tijd terug en bestudeerde middeleeuwse muziek, waaronder van Josquin, Machault, Obrecht en Ockeghem. In 1971 maakte hij zijn rentree met *Symfonie nr. 3*, waarbij de polyfone structuur kan worden herleid tot de Nederlandse componisten en die elementen van zowel middeleeuwse als van barokmuziek in zich draagt. Daarna sloeg Pärt een andere weg in. Hij begon muziek te maken gekenmerkt door simpele harmonieën, vaak ook door enkele noten of drieklanken, te beginnen met *Für Alina*, een pianowerk uit 1976. Daarna volgden werken die tot op heden het meest bekend zijn: *Fratres*, *Cantus In Memory Of Benjamin Britten* en *Tabula Rasa*. (Meer info op Wikipedia)

In reguliere beschouwingen over muziekgeschiedenis wordt bij mijn weten nooit over 'planetenkarakter' gesproken. Jij doet dit wel.

Mijn idee over de planetenkarakters in de kunst- en muziekgeschiedenis kent een lange geschiedenis en begint al in mijn jeugd toen ik in de planeten-archetypen geïnteresseerd raakte door mijn fascinatie voor beukenbossen en kathedralen en dergelijke. Daarna schreef ik in 1982 een orkestsuite 'de 7 planeten' vanuit de planetentonen (uitvoering in 1983 door het *Limburgs Symfonie Orkest*). Voor mijn eindexamen muziektheorie in 1986 schreef ik een scriptie over analyse van de gevoelstaal van muziek vanuit o.a. de antroposofie. Daarna ging ik cursussen geven over antroposofie en muziek, en later over de toonsoorten vanuit de dierenriem en vanuit de planeten. Ik ging toen steeds meer parallellen zien tussen de planetenstemmingen en kunstvormen. Daaruit vloeide mijn zeer uitgebreide dia-cursus voort over de 7 planeten en de beeldentaal van de kunst in samenhang met de planeten-archetypen en de kunstgeschiedenis. Dat waren circa 30 avonden met iets van 40 à 50 uur soundtrack op tape en ca 4.000 dia's, waar ik in de late jaren '90 vele jaren mee bezig was. Ik zag dat toen als mijn 'levenswerk'. Hier heb ik trouwens ook veel in verwerkt wat met euritmie-gebaren te maken heeft, zoals het U-gebaar en Saturnus in samenhang met de naaldboomvormen van de gotische kathedraal, het O-gebaar en Jupiter in samenhang met de loofbomen en de Renaissancekoepelkerken etc. Ik heb deze cursussen enige jaren gehouden. Daarna ging ik losse lezingen geven op het antroposofisch studiecentrum over verwante onderwerpen en dan moest ik voor elke lezing een nieuw boekje schrijven met een CD met muziekvoorbeelden. *)

Op mijn website heb ik een uitgebreid verslag gedaan van mijn ideeën over de samenhang tussen de planeten en de kunstvormen, met heel veel menu's en submenu's met honderden fraaie kunstplaatjes om dit te illustreren.

(Zie: www.marcvandelft.nl/menu25.html)

Kenmerkend in jouw beschouwingen over de kunst- en muziekgeschiedenis is het zichtbaar maken van grote samenhangen. Je vertelde net iets over perioden van 33 1/3 jaar.

De grote bloeiperiodes van 33 1/3 jaar waren: rond 1500 (Leonardo, Raffael, Michelangelo); rond 1600 (Gabrieli, Shakespeare, Monteverdi, Gesualdo, Byrd); 1713-1750 (Bach, Händel, Vivaldi, Rameau); rond 1800 (Goethe, Duitse filosofen, - dichters, - componisten, Beethoven); rond 1900 (Blavatsky, Steiner, Debussy, Jugendstil, impressionisme, etc.); 1945-1980 (Ligeti, Penderecky, Reich, Pärt, Gorecki, ten Holt, filmmuziek).

Ik heb dat in artikelen nader uitgewerkt maar het voert te ver om het hier nader te bespreken. In ieder geval kan men hieraan zien dat de grote bloei-periode voor de euritmie in Nederland viel in de jaren '70 (Werner Barfod en Cees van As) en wat

zich daarna nog enige decennia voortzette en langzaam verwaterde. De nieuwe stroming van de *nieuwe eenvoud* en de *minimal music* begon al in de jaren '60 en '70 en leverde in de jaren '70 en begin '80 de beste en meest geïnspireerde werken op (ten Holt, Pärt, Reich, Adams, Gorecki) en verwatert dan steeds meer.

Duistere en minder geïnspireerde periodes zijn bv. de 33 1/3-jaarperiodes: 1613/18-1648 (30-jarige oorlog, vroegbarok); 1750-80 (Rococo, tussen Bach en Mozart); 1813-48 (Restauratie/Metternichtijd-vroegromantiek-Biedermeier); 1914-1948 (Nieuwe Zakelijkheid, 1e en 2e WO, fascisme, nazisme etc.); 1980-2013 (Neoliberalisme, kunstbezuinigingen, verwatering). Wat de komende periode 2013-2048 ons zal gaan brengen is natuurlijk afwachten...

Nu je het toch over de toekomst hebt. In 1920 was in Dornach een bijeenkomst van musici, waarbij Rudolf Steiner de vraag stelde of zij een vermoeden hadden van muziek in de enkele toon. Ik citeer: "Nu zou ik dan de precieze vraag willen stellen, of iemand er een zinnige voorstelling mee kan verbinden als ik zeg: in bepaalde gevallen kan een afzonderlijke toon al als een melodie worden ervaren (...)". De toehoorders wisten destijds niet waar Rudolf Steiner het over had. We zijn nu een kleine eeuw verder. Zou jij kunnen duiden wat Steiner hier aanstipte?

Veel oermuziek was ook al eentoonsmuziek, zoals de didjeridoemuziek, het Tibetaanse OM-gezing, monotone Indianenzang, het Gregoriaanse psalmodiëren. In de 20e-21e eeuwse muziek zien we in de *minimal music* en de *nieuwe eenvoud* en in de *New Age* muziek die primitieve eentoonsmuziek weer terugkeren. Het is een neo-middeleeuwse of neo-oermuziek, die men op moderne manier heeft hervonden. Het verst daarin ging Scelsi. In een toelichting van een CD beschreef hij dat hij geïnspireerd was door deze opmerkingen van Steiner over 'der einzelne Ton'. Die tendens naar meditatieve eentoonsmuziek zien we ook al bij Bruckner (bv. begin 9e symfonie), Debussy (begin La Mer bv.), Ravel (begin Daphnis), Schönberg met zijn *Klangfarbenmelodie* in de 5 orkeststukken, op een bepaalde manier bij Sibelius die bepaalde tendensen vooruit ziet die je later in de *minimal music* terugvindt. Niet alleen daar, maar ook in de amusementsmuziek, de **intro's van popnummers kom je het tegen** (*Enigma* bv.). Verder boventoonzang, de Ligetiaanse mikropolyfonie, het slot van de 2e symfonie van Gorecky *Kopernicus*.

Het lang laten liggen van een akkoord kan soms een 'kosmisch' effect hebben wat je zelfs al in een passage in de finale van de 9e symfonie van Beethoven aantreft, als het koor zingt: **Achter deze sterren-tent moet een lieve Vader wonen... In mijn toonsoortencursus spreek ik dan over de *Saturnuspriem*. Mooi is dan ook de kosmische passage met de lange liggende hoge G in de sopranen uit Holst's *Neptune the mystik* (the Planets). De G is de Saturnustoon! Ook die passage uit de 9e van Beethoven betreft**

een lange liggende G in de sopranen! Het is bekend, ook uit een boek over Gregoriaans, dat als men een toon lang laat klinken dat deze dan meestal een dominant-functie-karakter krijgt. Het wordt vanzelf een G die een C (tonica/grondtoon) onder zich gaat verwachten. Het wezen van de G, de saturnustoon, is dus iets van mystiek, het kosmische, een oneindige weidse ruimte. Er zijn ook een aantal G groot stukken die iets kosmisch meditatiefs hebben, zoals *The unanswered question* (het strijkerskoraal in G groot) van Ives, het begin en einde van de 2e symfonie van Vaughan Williams, het begin van *La Cathedrale engloutie* van Debussy, het slot van het *Adagio* uit de 4e symfonie van Mahler, etc. Tegelijkertijd heeft de G (en G dur) te maken met de beleving van het kinderlied, de pentatoniek, de onschuld, het volkslied, het Kerst- en Sinterklaaslied, Mozart, Papageno-aria's, etc. **Saturnus staat voor begin en einde: Saturnus en Vulcanus, de eerste en laatste kosmische evolutiefase, de kosmische zaterdag, de G, het begin en einde van de toonladder, priem en octaaf.**

De muziek van de enkele toon waar Steiner over spreekt verwijst naar het 7e na-atlantische tijdperk, het Steenboktijdperk. Het suggereert dat we in het 5e (huidige) tijdperk in het tertsentijdperk leven, in het 6e (Russische) tijdperk in het secunde tijdperk en in het 7e (Amerikaanse) tijdperk in het priementijdperk. Dat is dan ook een eindpunt van de cultuurontwikkeling als de mensheid ten onder gaat in 'de strijd van allen tegen allen' en als er grote rampen over de aarde komen doordat de maan zich met de aarde samenvoegt. Het suggereert dat het priementijdperk iets te maken heeft met een eindtijdperk, een (apocalyptisch) Saturnustijdperk, de dood en het einde van een ontwikkeling. De huidige meditatieve priemenzmuziek probeert op een bepaalde manier al iets tot ervaring te brengen wat steeds verwijst naar zowel een oerbegin als een wereld einde. De mensheid zal blijkbaar over 4.000 jaar zo in elkaar zitten dat men dan echt in de enkele toon een heel muziekwerk beleeft zoals Steiner beschrijft, maar in de huidige New Age en de priemenzmuziek in de moderne muziek, zoals Morton Feldman ervaar je al een tasten in die richting.

Er is een tendens in de moderne muziek dat de melodie begint te verdwijnen, bij Debussy en Sibelius zien we alleen vaak nog motiefjes van een paar tonen, de melodie fragmenteert en dat mondt uit in de muziek zonder melodie, alleen akkoord, bewegende klanken en klankvelden, zoals *Kosmogonia* en *Threnodie* van Penderecky, *Punkte* van Stockhausen, etc. Ook deze ontwikkeling mondt tenslotte uit in een muziek van de klank wat in feite melodisch gezien muziek van de enkele toon is.

Heb jij je in je omvangrijke oeuvre laten inspireren door het bestuderen van de muziekgeschiedenis?

Natuurlijk ben ik geïnspireerd door vele componisten en composities. De lijst van mijn voorbeelden is oneindig. Mijn belangrijkste voorbeelden zijn

Bruckner, Debussy, Ravel, Strawinsky, Respighi, Ligeti, Holst, Vaughan Williams, Sibelius, Bartok, Skriabin, Pärt, Gorecky, John Adams, Morton Feldman, Webern, Otto Ketting, John Williams, Jerry Goldsmith, misschien ook wel middeleeuwse muziek, Gabrieli, Orff, Wagner, Ed de Boer, Liszt, Tsjajkovsky, en nog vele anderen.

Kun jij daarin verschillende stijlperioden aanwijzen?

Ik begon te componeren op mijn tiende, en als eerste wilde ik een imitatie maken van de mars uit de notenkrakersuite. Op het conservatorium bij Peter Schat moest ik atonaal en in de toonklok en het 12-toonsstelsel componeren. Mijn 1e symfonie is daar een voorbeeld van. Die 12-toonstechniek heb ik nog toegepast t/m mijn orkestvariaties opus 18 uit 1989. Dat was het laatste 12-toonswerk, maar toen was ik al lang weg bij Peter Schat. Vanaf 1985 ging ik muziek voor blaasorkesten componeren (vanaf opus 12/13) en kon ik eindelijk weer heerlijk tonaal en traditioneel componeren. Mijn doorbraak in de blaasmuziekwereld was mijn *Symfonia*, opus 21 uit 1991.

In mijn vroege werken was ik ook gefascineerd door de *micropolyfonie* van Ligeti (bv. *Lontano*) waardoor je kosmische sferenmuziek kon componeren, het eerste werk met die techniek was *Metamorfosen* voor het Nederlands Kamerkoor, mijn opus 4 uit 1982. Die techniek heb ik nog meerdere malen toegepast in allerlei werken zoals in de *Michaelssymfonie*, opus 45 uit 1994.

Een andere impuls was het streven om in de briljante orkestratiestijl van Ravel te instrumenteren, wat ik het eerst toepaste in mijn *Overture*, opus 5 uit 1982. Die techniek heb ik ook geprobeerd toe te passen voor harmonie-orkest, voor het eerst in *Imago*, opus 105 uit 2000.

Ook Arvo Pärt was een groot voorbeeld. Ik heb getracht een Pärt-achtig fanfarewerk te componeren in mijn opus 21 en in *Elegy*, opus 25 uit 1992. Voor andere bezettingen ben ik ook door Pärt geïnspireerd, ook zelfs nog in mijn laatste werk, *Elegy for the trees*, opus 174.

Bij de Goetheanistische benadering probeer je vanuit de meditatieve stilte, vanuit de enkele toon in een stroom te komen vanuit de vraag: wat wil de muziek? Waar voert het mij heen? De vraag van de geest is: wat is het wezen van het ding? Vanuit de instrumenten / bezetting componeer ik dan met de vraag: wat willen deze instrumenten van mij? Dan componeer ik vanuit 'de ziel van de cello', 'de ziel van de viool', of 'de ziel van het koper'. 'Niet ik maar de cello in mij', bij wijze van spreken.

*) Met Marc van Delft is afgesproken om in de komende edities van deze krant telkens één boekje centraal te stellen, zoals 'De 4 elementen in de muziek in samenhang met de intervallen en de muziekgeschiedenis', 'Planetentonen en de kosmische evolutie' en 'Golfbewegingen in de geschiedenis'.